

EKONOMIKA IR EKOLOGIJA LIETUVOS ŪKIO CENTRALIZUOTO VYSTYMO LAIKOTARPIU

JONAS ČEPINSKIS

Kiekviena ekonominė sistema funkcionuoja tam tikros ekologinės sistemos rėmuose, veikia ją ir yra grįžtamoju ryšiu jos veikiama. Penkis dešimtmečius Lietuvoje veikusi centralizuoto ūkio sistema turėjo didelę įtaką ekologiškai šaliai būklei. Voliuntaristiškai plėtojama pramonė, žemės ūkis, statyba, kitos ūkio šakos lėmė spartų ekologinės situacijos blogėjimą.

Šiame straipsnyje pabandyta apžvelgti Lietuvos ūkio centralizuoto vystymo raidą, jos poveikį ekologiškai sistemai, taikytus aplinkos naudojimo valdymo metodus. Matyt, norint sėkmingai spręsti ekonomikos poveikio ekologiškai sistemai minimizavimo problemas, būtina suvokti to poveikio priežastis, vystymąsi. Teiginys – „Ateitis prasidėjo dar vakar“ labai tinka bandant suvokti, apibendrinti ir vertinti ekonomikos ir ekologijos tarpusavio ryšio ir prieštaravimų, sąlygojančių ekologinės krizės reiškinius, problemas.

Lietuvos ūkio plėtotė centralizuotos ekonomikos laikotarpiu

Neseniai paskelbtoje Romos klubo nario E. Laszlo knygoje „Globalinio išlikimo keliai“ [1] iškeliama penkių bangų, persiritusių šiame amžiuje per pasaulį, teorija. Šios bangos palietė ir Lietuvą daug ką sugriaudamos, išblaškydamos, pakreipdamos normalų vystymąsi gana neracionalia linkme.

Po ilgų buvimo Rusijos imperijoje metų atgavusi valstybingumą Lietuva ėmė sparčiai keisti savo ekonominę struktūrą. Lietuvos ekonomika 1918–1940 metais buvo atsisukusi į Vakarų Europą. Pramonė savo technika ir technologija, įmonių organizavimo ir valdymo formomis, importu ir eksportu turėjo orientuotis į Vakarus [2]. Du nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiai, nepaisant daugelio prieštaravimų ir sunkumų, buvo ženklūs jos ūkio vystymuisi. Ekonomika buvo plėtojama pagal normaliam rinkos ūkyje jau ilgą laiką veikusių dėsnius.

Nuo 1940 metų beveik penkis dešimtmečius Lietuvos ūkis buvo įtrauktas ir plėtojamas centralizuotos ekonomikos rėmuose. Matyt, šį laikotarpį būtų galima analizuoti pagal priimtų penkmečių planų sistemą. Į ją Lietuva įsitraukė 1946 metais priėmus ketvirtojo penkmečio TSRS ūkio vystymo planą. Lietuvai šio penkmečio plane buvo numatyti gerokai spartesni nei visos Tarybų Sąjungos pramonės, žemės ūkio, transporto, statybų ir kitų liaudies ūkio šakų vystymo rodiklių augimo tempai. Per šį penkmetį metinis pramonės produkcijos prieaugis Tarybų Sąjungos mastu buvo numatytas – 14 proc., Lietuvai – net 36 proc. [3]. Vadovaujantis teiginiu, kad industrializavimas yra svarbiausia naujos ekonominės sistemos – centralizuoto ūkio – kūrimo sąlyga, pramonės produkcijos apimtis per ketvirtą penkmetį Lietuvoje turėjo padidėti 430 proc. Pagal 1939 metų statistiką, Lietuvos pramonė, priskaičiuojant ir amatininkus, sukūrė tik apie ketvirtadalį tų metų nacionalinio produkto [4]. Ir štai toks racionaliai maštant sunkiai suvokiamas šuolis.

Centralizuotai vadovaujant didžiulės Tarybų Sąjungos ūkiui, į Lietuvą buvo žiūrima tik kaip į vieną iš daugelio ekonominių rajonų, kuriame voliuntaristiškai galima bandyti spręsti visus ūkio plėtros klausimus. Taip elgiantis į ekonominių rajonų ypatumus buvo menkai atsižvelgiama. To meto statistiniai šaltiniai rodo, kad ketvirtojo penkmečio planas buvo ne tik įvykdytas ir viršytas, bet kartu “likviduotas iš buržuazinės santvarkos paveldėtas pramoninis atsilikimas” [4, p. 79].

Kitam penkmečiui numatytas dar didesnis beveik visų Lietuvos ūkio šakų augimo tempas. Ypač didelis buvo planuojamas pramonei, mat čia, greta ekonominio motyvo, buvo ir politinis. Tuo metu Tarybų Sąjungoje dirbančiųjų pramonėje, drauge ir pažangiausiai klasei priklausančiųjų, buvo 9 proc., Latvijoje – 9,3 proc., Estijoje – 11 proc. Lietuvoje dirbantieji pramonės įmonėse sudarė tik 5,4 proc. [5]. Kapitaliniai įdėjimai į Lietuvos pramonę buvo 3,4 karto didesni negu ketvirtajame penkmytyje [3, p. 79]. Lietuvos pramonė buvo vystoma spartesniu tempu nei kitose dviejose Baltijos respublikose – Latvijoje ir Estijoje.

Centralizuotai valdoma Tarybų Sąjungos ekonomika daug tikėjosi išgarsiojo 1959–1965 septynmečio plano. Lietuvai šiame plane, kaip ir ankstesniuose, numatytas spartus tolesnis pramonės vystymas. Bendroji pramonės produkcija turėjo išaugti 1,8 karto, tarp jos gamybos priemonių gamyba – 2,2 karto. Per šį laikotarpį ypač didelės investicijos atliktos į chemijos pramonę. Pagal plano rodiklius per šį laikotarpį chemijos pramonės produkcija turėjo padidėti 12,6 karto. Tai buvo siejama su didžiuliu chemijos pramonės įmonių Kėdainiuose ir Jonavoje statyba [6].

Suprantama, kad toliau ekstensyviai plečiamai pramonei reikėjo ir didelio naujų dirbančiųjų skaičiaus. Centralizuota valdymo sistema čia neišgelgė jokios problemos. Nurodyta, kad “Nemaži kvalifikuotos gyvosios darbo jėgos rezervai Lietuvos ekonominiame rajone yra vienas iš svarbių veiksnių, sudarančių sąlygas tolesniam sėkmingam pramonės plėtimui” [7].

Lietuva iki įtraukiant į centralizuoto valdymo sistemą buvo išvystytas žemės ūkio kraštas. Žemės ūkio primatas Lietuvos ekonomikoje buvo būtinybė. Ją diktavo atitinkama krašto ekonomikos išsivystymo pakopa [2, p. 43]. Centralizuotoje ekonomikoje funkcionavo visai kitokios žemės ūkio organizavimo ir valdymo formos. Jas grubiai pradėta taikyti ir Lietuvoje, vykdant 1947 metais priimtą nutarimą “Dėl kolūkių organizavimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR”. Visose šiose respublikose numatyta beveik vienoda žemės ūkio reorganizavimo sparta. Šiuos procesus aprašančiuose darbuose pažymima, kad “tuo metu veikė daugybė veiksnių, nepaprastai spartinsiu darbo valstiečių poreikį į kolektyvinio ūkininkavimo kelią” [8]. Aišku, kokio pobūdžio buvo dauguma šių veiksnių. Harmoningos žemės ūkio sistemos ardymas ir centralizuotos ekonomikos reikmes atitinkancio žemės ūkio formavimas vyko labai sparčiai. Jau 1951 metais į kolūkius sujungta 94 proc. visų valstiečių ūkių. Kolektyvizacijos rezultatai Lietuvoje buvo labai panašūs į žemės ūkio pertvarkos Baltarusijoje ar Ukrainoje rezultatus. Pirmaisiais po masinės kolektyvizacijos 1952 metais kolūkiai ir tarybiniai žemės ūkiai pagamino tik 25 proc. mėsos ir 11,7 proc. pieno produkcijos [9].

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje buvo rengiami būsimo grandiozinio savo ūkio vystymo tempais septynmečio planai. Žemės ūkis turėjo būti vystomas pagal tokį scenarijų: “Sudarant perspektyvius žemės ūkio vystymo planus, būtina vadovautis Tarybų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto iškeltais uždaviniais, artimiausiais metais pavyti JAV pagal mėsos, pieno ir sviesto gamybą vidutiniškai vienam gyventojui. Lietuvoje per septynmetį grūdų gamyba turi padidėti 2,5 karto, pieno ir mėsos – 5 kartus” [10]. Dabar žinoma, kad nė vienas centralizuoto ūkio vystymo penkmečio planas nebuvo įvykdytas. “Pakoreguota” statistika, deja, neleidžia tiksliai nustatyti tikrųjų rodiklių.

Sparčiai plėtojamos Lietuvos pramonės ir žemės ūkio šakos reikalavo ir adekvataus energetikos ir statybos pramonės vystymosi. Energetikos plėtotei buvo skiriamas ypač didelis dėmesys. Deja, daugiausia energetikos plėtra vyko distensyviu būdu. Labai sparčiai buvo plečiama ir statybų

industrija. Tiek energetika, tiek statybų industrija turėjo tenkinti ne vien Lietuvos, bet ir kitų respublikų poreikius.

Centralizuotos ekonomikos laikotarpio Lietuvos raidą iliustruoja ir pramonės ir energetikos plėtros sparta. Per tris dešimtmečius nuo 1950 metų energetikos apimtis padidėjo 120 kartų, pramonės beveik 49 kartus. Tai vidutinis pramonės rodiklis. Atskirų pramonės šakų augimo tempas buvo dar didesnis. Chemijos pramonės produkcija išaugo per 120 kartų, metalo apdirbimo pramonės 174 kartus, statybos medžiagų pramonės 73,5 karto.

Akivaizdu, kad toks ūkio vystymas turėjo ir didelį poveikį aplinkai, ekologinės sistemos stabilumui. Į tai beveik iki paskutinio centralizuoto ūkio dešimtmečio buvo kreipiama labai mažai dėmesio. Dažnai iš aukščiausių tribūnų buvo teigiama, kad pažangiausia pasaulyje centralizuoto ūkio sistema negali sukelti krizinių ekologinių situacijų.

Centralizuoto ūkio poveikis ekologiškai Lietuvos sistemai

Lietuvos ūkio centralizuoto vystymo laikotarpis turėjo didelę ir, deja, neigiamą įtaką ekologiškai sistemai. Didžiuliai pramonės, statybų objektai buvo realizuojami beveik neįvertinus jų veiklos poveikio aplinkai. Apskritai informacija apie ekologinę situaciją buvo negausi ir ribota. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje pasaulyje prasidėjęs spartus dėmesio ekologijai didėjimas privertė ir Lietuvoje pradėti vertinti ekonomikos poveikio ekologijai rezultatus.

Tarybų Sąjungos vyriausybė 1978 metais priėmė svarbų dokumentą "Dėl papildomų priemonių stiprinant aplinkos apsaugą ir racionaliai naudojant gamtinius išteklius." Tik po ketverių metų Lietuvoje pradėtas rengti pirmas didelis projektas, įvertinantis ekologinę situaciją. Po kelerių metų trukusio darbo siauram ratui buvo pateikta "Kompleksinė Lietuvos gamtos apsaugos schema" [11]. Joje pabrėžta sudėtinga ekologinės sistemos būklė. Beveik du trečdaliai Lietuvos teritorijos priskirta krizinės ekologinės būklės rajonams. Nurodytos pagrindinės tokios būklės susidarymo priežastys: sparčiai didėjanti ūkinės veiklos apkrova gamtiniam kompleksui, neleistinai didelis leidžiamų aplinkos komponentų užteršimo normų viršijimas.

Pirmą kartą šiame projekte įvertinta Lietuvos oro užteršimo būklė. Pagrindiniai atmosferos oro teršėjai – transportas, energetika, statybinių medžiagų, naftos perdirbimo ir naftos chemijos pramonė kasmet į atmos-

ferą išmesdavo apie 1 mln. tonų teršalų. Palyginti paskaičiavus, vienam Lietuvos gyventojui tenka apie 250 kg. Tiesa, ne visoje Lietuvos teritorijoje oras buvo vienodai smarkiai teršiamas. Trečdalyje krašto teritorijos užteršimas atskirais teršalais gerokai viršydavo leistinus normatyvus, 10 proc. teritorijos buvo veikiamą kritinio užteršimo. Didžiulė oro užteršimo koncentracija buvo didžiausiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje. Oro užteršimas buvo stiprus ir naujuose gigantiškų pramonės objektų taškuose: Elektrėnuose, Kėdainiuose, Jonavoje, Mažeikiuose.

Oro užteršimas, susidarantis viename rajone, gali sukelti negatyvų poveikį ir gerokai nuo jo nutolusiuose rajonuose. Todėl ypač svarbu minimizuoti žalingą oro užteršimą jo susidarymo židinyje. Deja, statant stambias pramonės įmones, kurių technologiniai procesai buvo neišvengiamai susiję su oro teršimu, ekologinės paskirties gamybiniams fondams buvo skiriamas mažas dėmesys. Pažangios ekonomikos kraštuose gamybiniai fondai, kurių paskirtis – minimizuoti žalingą gamybos poveikį aplinkai sudaro 10–15 proc. įmonės pagrindinio kapitalo, o mūsų atliktų tyrimų duomenimis, jie siekė tik 1–2 proc. [12].

Stambiose įmonėse sumontuoti valomieji įrenginiai nepajėgdavo išvalyti oro iki reikiamų normatyvų. Taip, sakysime, buvo sulaikoma tik 14 proc. žalingų azoto junginių, 1,2 proc. sieros junginių. Apsirūpinimas oro valomąja įranga dar nereiškė, kad tuo pačiu ženkliai minimizuojamas oro užteršimas. Taip, sakysime, Klaipėdoje įmonių, apsirūpinusių valomaisiais įrenginiais daliai siekiant 80 proc., daugiau nei 65 proc. visų susidarančių teršalų iškrisdavo mieste, artimiausiuose rajonuose ar būdavo nunešami gana tolimu atstumu ir toje vietoje sukeldavo negatyvių reiškinių. Tokį didelį negatyvų poveikį atmosferos orui Lietuvoje davė gigantomaniškai, antiekologiškai vystyta pramonė. Panašaus efekto sulaukta ir vystant žemės ūkį.

Dėl specifinės Lietuvos geografinės padėties ir spartaus jos ekonomikos vystymo labai ženkliai prie oro teršimo prisidėjo ir transportas. Paskutinio centralizuotos ekonomikos laikotarpio dešimtmečio pabaigoje jau buvo konstatuojama, kad transportas tapo svarbiausiu Lietuvos oro teršėju. Nuodingosios transporto išmetamos medžiagos atsidurdavo kelių šimtų metrų nuotoliu nuo kelių. Visos respublikos mastu dėl transporto užteršta apie 9 proc. teritorijos.

Labai sudėtinga centralizuotu ekonomikos vystymo laikotarpiu tapo ir kito svarbaus aplinkos komponento – vandens būklė. Vandens valomieji

įrenginiai apvalydavo tik labai nedidelę nutekamųjų pramonės ir komunalinių vandenų dalį. Statistikos duomenimis, 1961 metais buvo apvaloma tik 9,6 proc. viso nutekamųjų vandenų, 1986 metais daugiau kaip pusė. Suprantama, kad iš dalies apvalyti ir nevalyti vandenys buvo nuleidžiami daugiausiai į upes. Jų užterštumas grėsmingai didėjo. Upių užterštumą didindavo ir dideli nuplaunamų nuo smarkiai terštų laukų trąšų kiekiai, cheminei augalų apsaugai naudotos kenksmingos medžiagos.

Minėtame gamtos apsaugos projekte taip pat buvo pabrėžiama ir labai kritiška ežerų ir vandens saugyklų būklė. "Per paskutinius 5–30 metų ežeruose susikaupė dideli azoto ir fosforo junginių kiekiai, sumažėjo deguonies kiekis, vanduo stipriai mineralizuotas." [11]. Sudėtinga tapo ir Kuršių marių bei Baltijos jūros ekvatorijos ekologinė situacija. Vandens teršalai Lietuvos upių tinklu patekdavo į Kuršių marias, kurių 80 proc. visos teritorijos yra labai stipriai užteršta. Pagal kai kurių teršalų kiekį leistinos užterštumo normos yra viršytos net keliolika kartų.

Pramonės, žemės ūkio, komunalinio-buitinio sektoriaus antiekolgiška veikla pažeidė ir požeminių gruntinių vandenų, tenkinančių žmonių poreikius, būklę. Šie vandenys yra labai užteršti nitratais ir nitritais, kitomis kenksmingomis medžiagomis. Pastebėtina, kad tarpukario Lietuvos statistika plačiai informuodavo apie cheminę ir biologinę geriamojo vandens sudėtį, o centralizuotos ekonomikos laikotarpiu tokie duomenys buvo įslaptinti.

Oro ir vandens užterštumas iš dalies būdavo akumuliuojamas dirvožemyje. Lietuvos dirvožemį labai užteršė ir centralizuotos ekonomikos laikotarpiu gausiai naudotos cheminės medžiagos. Uždraudus naudoti kai kurias ypač kenksmingas chemines medžiagas, jų likučių dar ilgą laiką buvo ir yra randama dirvožemiuose. Nors gerai žinoma, kad per dideli trąšų ir cheminei augalų apsaugai naudojamų medžiagų kiekiai palieka dirvožemyje "purvinus pėdsakus", tačiau stengiantis vis didinti derlingumą, tai būdavo nustumiama į tolesnį planą [13].

Jautriausiai į aplinkos teršimą reaguodavo miškai. Dideli jų plotai pažeisti aplink Jonavos, Kėdainių chemijos įmones. Dalis šiuose plotuose buvusių miškų visiškai sunaikinti. Į mokslininkų nurodymus ir išpėjimus, kad nesiimant priemonių aplinkos teršimui mažinti teritorijos aplink šias įmones taps nebetinkamos beveik jokiai ūkinei veiklai, vyriausybė praktiškai į tai mažai reagavo.

Sudėtinga krizinė Lietuvos ekologinė situacija buvo pateikta ir pasaulio visuomenei įvertinti. Didžiausioje iki šiol ekologijos klausimams skirto-

je konferencijoje, vykusioje Rio de Žaneire 1992 metais, visos šalys, SNO narės, pateikė raportus apie ekonominę ir ekologinę savo šalies situaciją [14]. Lietuvos raporte buvo parodyti ne tik ekonomikos poveikio ekologinei sistemai rezultatai, bet ir užterštos aplinkos įtaka žmonių sveikatingumui.

Ekologinės situacijos valdymas centralizuotos ekonomikos laikotarpiu

Ekologinę situaciją šalyje galima valdyti politinėmis, ekonominėmis ir etinėmis priemonėmis. Ekologinės situacijos valdymas centralizuotos ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje buvo adekvatus to meto politikai ir ekonomikai.

Ekologinei politikai vykdyti labai svarbus yra juridinis pamatas – įstatymai, kuriais remiantis reguliuojami ir sprendžiami ekonomikos ir ekologijos tarpusavio santykiai ir prieštaravimai. Pirmasis gamtos apsaugos įstatymas parengtas ir patvirtintas 1959 metais. Tai labai paprastas, deklaratyvus juridinis dokumentas, turintis tik devynis straipsnius. Jo tikslas – saugoti atskirus gamtos apsaugos objektus ir sritis [15].

Susipažinus su šio įstatymo svarstymo medžiaga, akivaizdu, kad jau tuo metu Lietuvoje buvo suvokiamas žalingas ekonomikos poveikis ekologijai. Tačiau įstatyme beveik neatsižvelgta į jį svarstant iškeltas idėjas ir siūlymus. Tai patvirtina ir įstatymų rengimo “technologija”: įstatymo projektas buvo rengiamas centralizuotai ir išsiunčiamas į visas tuometines Tarybų Sąjungos respublikas. Jį gavus, belikdavo tik išversti ir priimti. Tai akivaizdžiai iliustruoja ir toks faktas – 1978 metais priimtame Lietuvos TSR vandens kodekse respublikos vandens ištekliams buvo priskiriami ir ledynų vandenys. Panašiai, mažai atsižvelgiant į vietinės specifikos sąlygas priimti ir kiti aplinkos komponentų: žemės, žemės gelmių, oro, miškų ir kt. įstatymai.

Daugelis centralizuotos ekonomikos laikotarpiu priimtų ekologinę politiką reguliuojančių įstatymų straipsnių turi tik deklaratyvų pobūdį. Todėl šie įstatymai taip ir liko legislatyvūs [16]. Jų naudojimas reguliuojant ekologijos ir ekonomikos santykius buvo ne ypač efektyvus.

Pažymėtina, kad Lietuvoje, vienoje iš pirmųjų Tarybų Sąjungos respublikų, 1957 metais įkurtas specialus ekologinės politikos vykdymo ir kontrolės padalinys – Gamtos apsaugos komitetas, o rajonuose – vals-

tybinės gamtos apsaugos inspekcijos. Šios administracinės instancijos, remdamosi esama juridine baze, bandė pagal savo galimybes minimizuoti žalingą ekonomikos poveikį ekologiškai sistemai. Labai mažai ekologiškai sistemai valdyti buvo naudojami ekonominiai metodai. Pagal marksistinę vertės teoriją, gamtinių išteklių kaina buvo laikoma lygi nuliui. Labai svarbiu laikytas ir gamtinių išteklių neišsemiamumo principas. Rinkos ekonomikos šalyse efektyviai naudojami ekonomikos instrumentai: mokesčiai, emisijos sertifikatai, ekologiniai balansai ir kiti centralizuoto ūkio sąlygomis nebuvo taikomi.

Pagrindinis ekologinės situacijos palaikymo būdas buvo valstybės subsidijos. Deja, jų apimtys buvo toli gražu nepakankamos. Lentelėje pateikiami ekologinių projektų finansavimo dydžiai paskutiniaisiais centralizuoto ūkio laikotarpio metais.

Lentelė. Ekologinių programų finansavimas Lietuvoje

	1985	1986	1987	1988
Nacionalinis produktas mlrd. rublių	20,17	21,14	22,27	23,59
Lėšos ekologiniams projektams mlrd. rublių	0,12	0,14	0,16	0,17
Nacionalinio produkto dalis, skiriama ekologijai	0,59	0,57	0,62	0,66

Rinkos ekonomikos šalyse ekologijai skiriami 2–3 proc. nacionalinio produkto. Šalyse, kur sudėtinga ekologinė situacija, šioms reikėms tenka skirti 4–5 proc. nacionalinio produkto. Tad akivaizdu, jog Lietuvai ūkio centralizuoto vystymo laikotarpiu tekdavo tik dešimtadalis reikiamų lėšų. Ekonomika buvo plėtojama daug prasiskolinant ekologijai. Šveicarijos profesorius T. Dyllick yra taikliai pastebėjęs “Teisybė, kad aplinkos apsauga kainuoja nemažus pinigus. Tačiau taip pat teisinga, kad aplinkos apsaugos ignoravimas taip pat kainuoja ir dažniausiai kur kas daugiau” [17].

Lietuvos ūkis centralizuoto vystymo laikotarpiu nesugebėjo skirti reikiamos svarbos ekologiškai sistemai, kurios rėmuose jis funkcionavo. Padaryta didžiulių įsiskolinimų ekologijai. Tokį sudėtingą palikimą, daugelyje krašto rajonų esančią krizinę ekologinę situaciją paveldėjo nepriklausomybę atgavusi Lietuva. Sunki ir komplikuoju ėjimo į pažangią rinkos ekonomiką laikotarpiu būtina pradėti grąžinti ir padarytas ekologines skolas.

LITERATŪRA

1. Laszlo E. Wage zum globalen Überleben. München, 1994. S. 49.
2. Cesevičius D. Lietuvos ekonominė politika 1918–1940. V., 1995. P. 72.
3. Lietuvos TSR pramonė. V., 1970. P. 42 (rusų k.).
4. Ketvirtis amžiaus socializmo keliu. V., 1965. P. 71.
5. Pagrindiniai socializmo ir industrializacijos bruožai. MA archyvas 7.3.114. P. 18. (rusų k.).
6. Meškauskas K. Lietuvos ūkis 1940–1990. V., 1994. P. 108.
7. Meškauskas K. Tarybų Lietuvos industrializavimas. V., 1990. P. 143.
8. Gregorauskas M. Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940–1960. V., 1960. P. 166.
9. Jasevičienė F. Per prievartą į "geresni" gyvenimą / Liaudies ūkis. 1990. Nr. 9. P. 36.
10. Lietuvos TSR pramonės ir žemės ūkio pagrindinės išsivystymo kryptys 1959–1965 m. V., 1958. P. 164.
11. Lietuvos TSR kompleksinės gamtos apsaugos schemos pagrindai. V., 1986. (rusų k.)
12. Kauno miesto ekologinės problemos. K., 1989. P. 40.
13. Gamtyba ir gamtos apsauga. V., 1986. P. 48.
14. Lithuania National Report. V., 1992.
15. Gamtos apsauga. V., 1976. P. 5.
16. Strom P.Ch. Umweltrecht. München, 1993. S. 28.
17. Dyllick T. Ökologisch bewusstes Management. Die Orientierung Nr. 96, Hrsg Schweizerische Volksbank, 1990. S. 18.

LITHUANIAN ECONOMY AND ECOLOGY IN THE PERIOD OF THE CENTRALLY PLANNED ECONOMY

S U M M A R Y

All economic systems work in their own ecological environment, affect the environment and are affected as well. The system of centrally planned economy which was practiced in Lithuania for fifty years had a great impact on the ecological situation of the country. The irresponsible development of chemical industry, agriculture, building industry, and other branches of industry, resulted in a fast deterioration on the environmental situation.

The article views the development of the Lithuania centrally planned economy, its impact on the environment system, and the ways of using environmental resources. In order to minimize environmental problems caused by industry, it is necessary to know the history of industrial development and its reasons. The phrase "The future began yesterday" is essential in trying to realize, crystallize, and estimate the relations and contradictions between the economy and ecology that lead to environmental crisis.